

ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS

ARCHAEOLOGICAL
FIELDWORK
IN ESTONIA

2006

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseamet
Tallinn 2007

© 2007 Muinsuskaitseamet
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
National Heritage Board
Uus 18, Tallinn 10111, Estonia
www.muinas.ee

Esikaas: 2006. a Palutaja külast avastatud aardes sisalduv
hõbedatud hoburaudsõlg.

Cover: Silver-plated penannular brooch from Palutaja hoard,
discovered in 2006.

Tagakaas: Krõllid Palutaja aardest.

Back cover: Silver beads from Palutaja hoard.

Toimetuskolleegium / Editorial Board:

Ants Kraut
Friedrich Lüth
Erki Russow
Leena Söyrinki-Harmo
Toomas Tamla
Ülle Tamla
Jaan Tamm
Juris Urtāns
Kalev Uustalu
Heiki Valk

Kujundus ja küljendus:
Jaana Kool

TARTU ÜLKOOL
RAAMATUKOGU

ISSN 1406-3972

PRELIMINARY INVESTIGATIONS OF THE SOUTHEASTERN SECTION OF THE SETTLEMENT SITE OF LEHMJA

Ain LAVI

*Tallinna Ülikool, Ajaloo Instituut (Institute of History, Tallinn University)
Rüütli 6, 10130 Tallinn, Eesti (Estonia)
Ain.Lavi@mail.ee*

About 300–400 m south of the compact core of the settlement site of Lehmja a zone of earlier cultural layer, about 600 m long and 30–40 m wide, is preserved. Since a trade centre will soon be built on the territory of the older part of the settlement site, preliminary investigations had to be carried out to specify the spread and nature of the cultural layer in order to plan the necessary rescue excavations (Fig. 1). Similar work was carried out here already in 1995, in connection with the construction plans of that time, but the investigated area then was considerably smaller.

The earlier appearance of the protected settlement site was substantially altered by the extensive earthwork connected with the construction of the Industrial Park in Jüri in 2003, which made it necessary also to investigate the preservation state of the site. The investigation established that the levelling of the basin disfigured the original relief of the landscape as well as the topographic situation of the settlement site; the cultural layer of the eastern part of the settlement site has survived but lies beneath a 50–70 cm thick filling layer. Before the earthwork the cultural layer was located in a 20–30 m wide zone on the northern slope of an E–W directional basin.

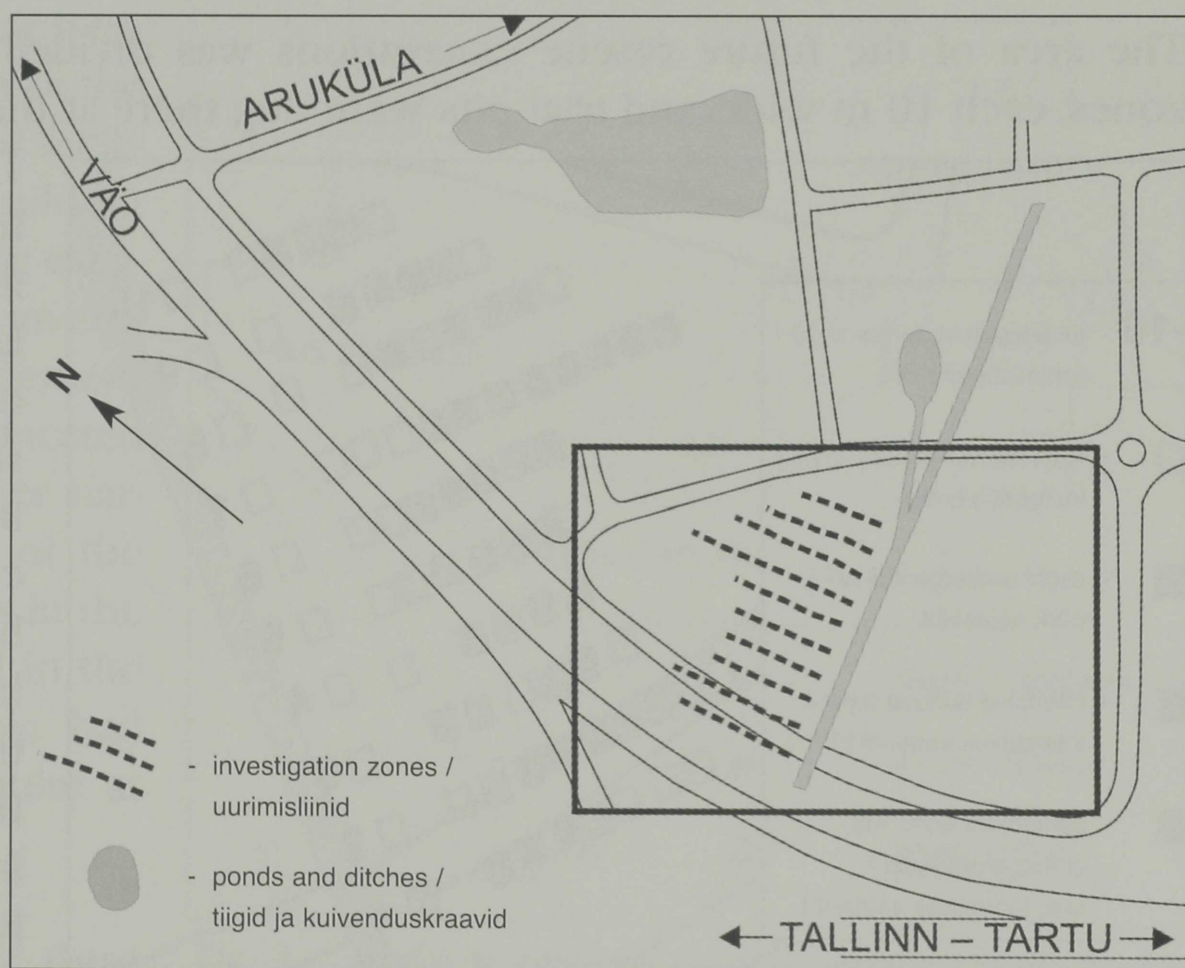

Fig. 1. Spread of cultural layer and preliminary investigations in the SE part of the settlement site of Lehmja.

Jn 1. Kultuurkihi levik ja eeluuringud Lehmja asulakoha kaguosas.

PREVIOUS INVESTIGATIONS

In connection with the reconstruction of the Tallinn–Tartu highway extensive rescue excavations were carried out in the southern part of the settlement site of Lehmja in 1985–1986. Three excavation plots were dug with a total area of 3100 sq. m (Lavi & Niinre 1990; Lavi 1996a; 1996b; 2001). It appeared that the settlement layer belonged mainly to the I millennium, which is rare in Estonia.

In 2003 AGU-EMS Ltd carried out rescue excavations on the area of a road inside the Industrial Park; no prehistoric layer was discovered there, which inspired a theory that the settlement in Lehmja appeared only at the end of the prehistoric period and the cultural layer here belongs mostly to the Middle Ages and the post-medieval period (Kadakas & Nilov 2004, 172–173; Lavi 2005, 83). To check the dating discordant with earlier investigation results, small-scale trial excavations were carried out in the eastern part of the settlement site in 2004. There finds from the end of the first millennium prevailed in the archaeological record (Lavi 2005, 85–86).

EXCAVATION METHODS AND INVESTIGATION RESULTS OF 2006

The area of the future rescue excavations was divided into ten investigation zones, each 10 m wide, and trial pits were dug there at the intervals of 5 m (Figs.

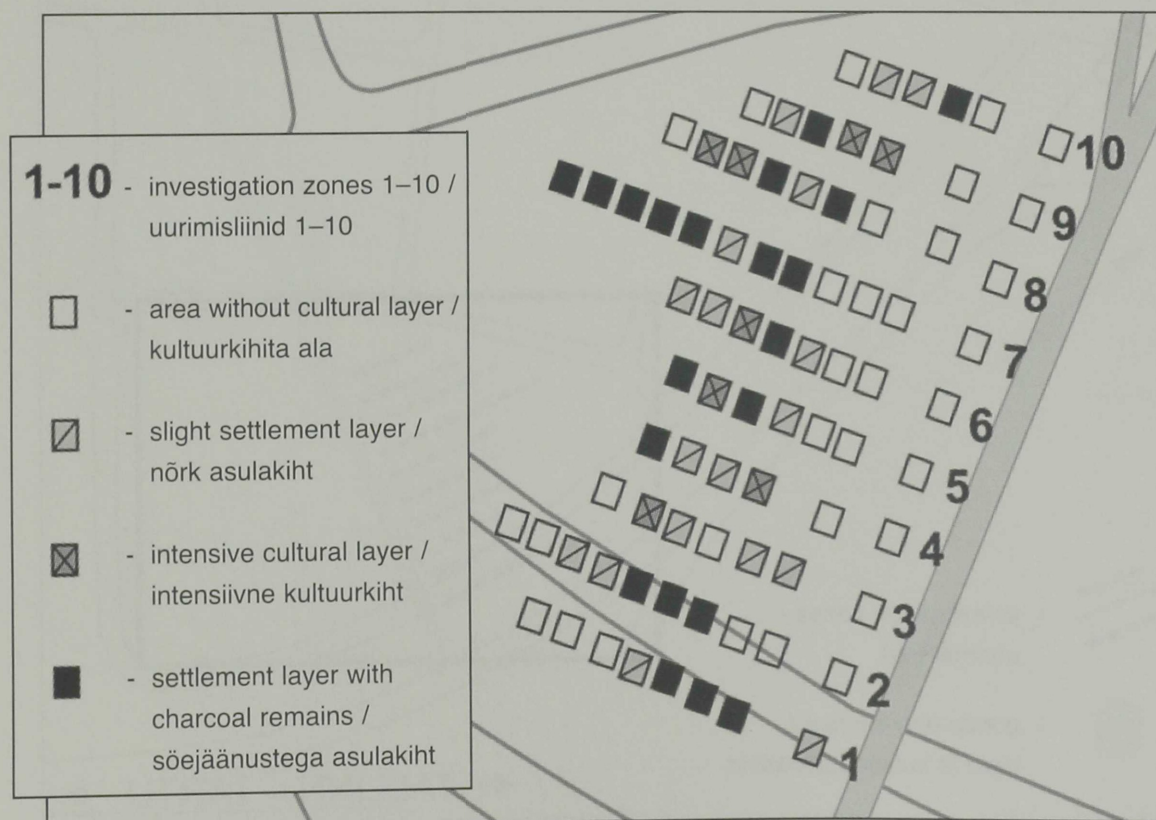

Fig. 2. Preliminary investigations in the SE part of the settlement site of Lehmja.

Jn 2. Eeluuringud Lehmja asulakoha kaguosas.

1, 2). The exposed profiles indicated that the intensity of the cultural layer and the location of dark patches on the slope vary. Especially interesting were the coaly zones which may have resulted from the burning of houses. In the area of zone 1 and 2 the dark layer containing charcoal came to light in the lower part of the slope (Fig. 2: 1, 2). Based on the results and experience of the exca-

vations of 1985–1986, it may be possible that the construction remains date from the Roman Iron Age (Fig. 3). In the area of zone 1 could be observed that in the lower part of the slope a layer, up to 40 cm thick, containing charcoal and crumbled stones had overgrown with a 25–30 cm layer of turf as a result of the rise of the surface water level at some point. During a later period of a more arid climate a 10–15 cm intensive settlement layer has deposited upon the peat (Fig. 4). But in the zones 5–8 a more intensive cultural layer could be observed in the higher part of the slope, probably dating from the 2nd half of the I millennium and the Viking Age, when the rise of the surface water level compelled people to build their houses to higher places than before.

Zone 7 deserved special attention. Here an intensive cultural layer with charcoal came to light in the upper part of the slope (Fig. 2: 7), where the relief was quite shelving. It is possible that buildings were constructed there during the final period of the settlement, i.e. at the end of the first millennium, or the turn of the millennium. In the trial pits dug at 20 m in the zone 2 and at 25 m in zones 7 and 8 compact layers of granite crumbled in heat came to light, probably containing remains of dwellings and fireplaces in them.

To plan the future work it was also important to obtain an outline of buildings and their location in the southern part of the settlement, which would facilitate to locate the building remains during the rescue excavations. In the formerly investigated parts of the settlement building remains were located mostly in line in a rather narrow area on the slope of the basin (Fig. 3: C), whereas in the first millennium BC and in the Roman Iron Age people had lived closer to water, quite at the foot of the slope.

We know that in the 1st third of the Sub-Atlantic period (the last 2800 years) climate was

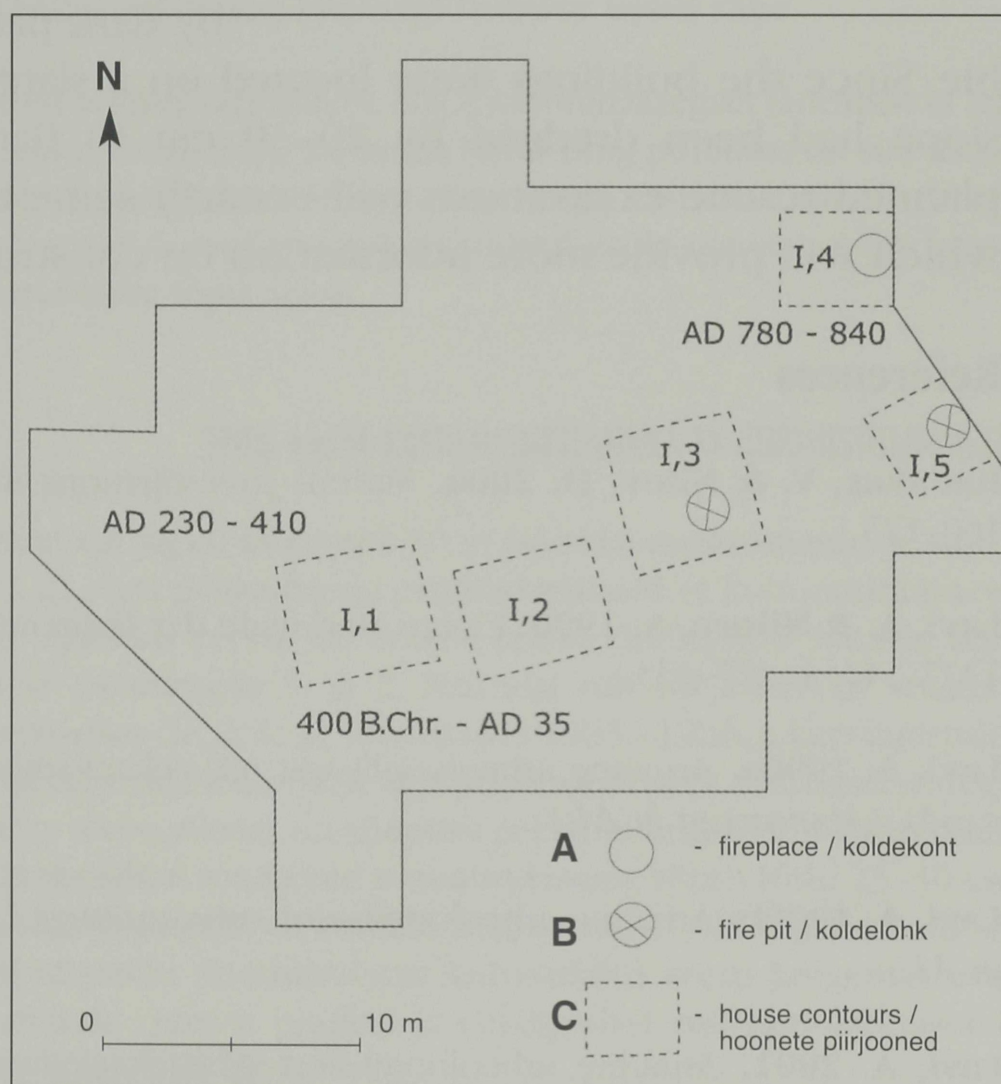

Fig. 3. Building remains from different periods in the excavation I of Lehmja settlement site (1985).

Jn 3. Erinevatest perioodidest pärit hoonejäänused Lehmja asula I (1985. a) kaevandis.

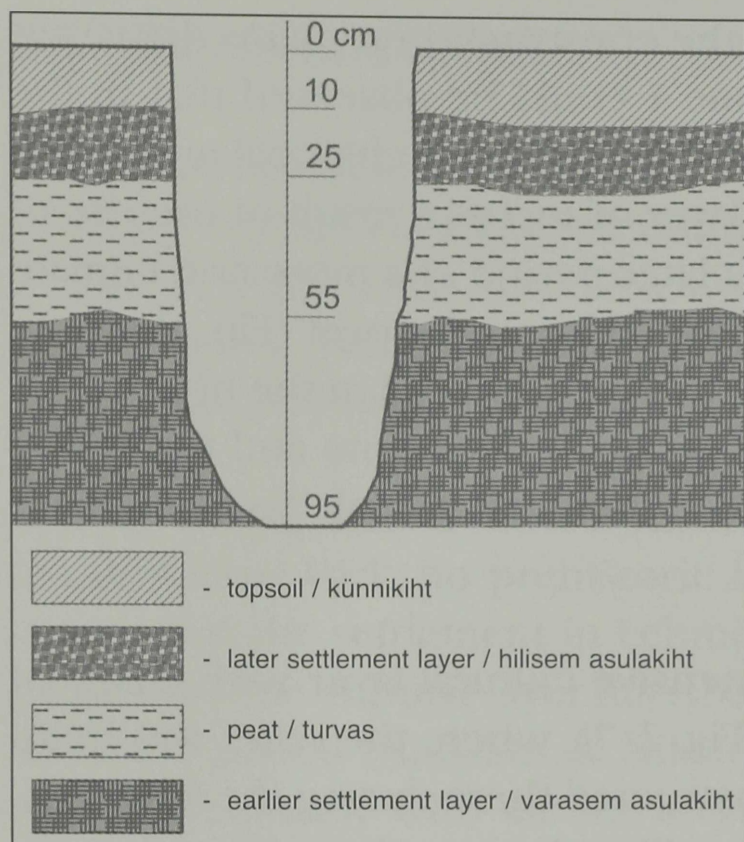

Fig. 4. Profile of the trial pit dug at 15 m of the investigation zone 10.

Jn 4. 10. uurimisliini 15 m kohale kaevatud prooviaugu profiil.

more continental than before, the growth of fens dragged and forests spread to the edges of wetlands. 1700–1100 years ago climate changed and evidently caused the rise of the level of surface water, which compelled people to build their houses on the higher part of the slope in the 2nd half of the I millennium. Thus the location of house remains either on the lower or higher part of the slope (Fig. 3) allows their relative dating.

Since only a few settlement sites of the first millennium have been hitherto discovered in Estonia, the investigation of the southern part of the Lehmja settlement site is of special interest. Unfortunately very few building remains were discovered during previous excavations: fireplaces were indicated by dark patches of charcoal and stone rubble.

Since the buildings were located on a slanting area, the higher part of the slope had been dredged by 20–30 cm to flatten the ground. Hopefully the planned rescue excavations will unearth some better preserved house remains, which will provide more information on construction history.

References

- Kadakas, V. & Nilov, H. 2004.** Various investigations in Tallinn and Harjumaa. – AVE, 2003, 160–175.
- Lavi, A. & Niinre, A. 1990.** Einige Merkmale der Bautenresten auf den Siedlungsplatz Lehmja. – TATÜ, 42: 4, 427–433.
- Lavi, A. 1996a.** Aruanne arheoloogilistest päästekaevamistest Lehmja asulakohal 1985. a (I kaevand). (*Manuscript in AI.*)
- Lavi, A. 1996b.** Aruanne arheoloogilistest eeluurimistest Lehmja asulakohal 1995. a. (*Manuscript in AI.*)
- Lavi, A. 2001.** Aruanne arheoloogilistest päästekaevamistest Lehmja asulakohal 1985.–1986. a. Kaevand III (A. Lavi uurimisala). (*Manuscript in AI.*)
- Lavi, A. 2005.** Archaeological investigation of the eastern part of the settlement site Lehmja. – AVE, 2004, 83–88.

EELUURINGUD LEHMJA ASULAKOHA KAGUOSAS

Ain LAVI

Lehmja asulakoha kompaktselt tuumikust 300–400 m lõuna pool on säilinud u 600 × 30–40 m suurune varasem kultuurkihi viirg. Kuna muinasasula vanema osa alale tahetakse lähiajal rajada kaubanduskeskus, tuli eesmiseva päästekaevamise planeerimiseks teha eeluuring kultuurkihi leviku ja iseloomu täpsustamiseks (jn 1). Samasugune töö toimus siin juba 1995. a seoses toonaste ehitusplaanidega, kuid siis oli uurimisala nüüdsest oluliselt väiksem.

Põhjalikult muutis kaitsealuse asulakoha varasemat ilmet Jüri tehnopargi ehitamisega (2003) kaasnenud ulatuslik mullatöö, mistõttu tuli selgitada ka mälestise säilivust. Uurimisel tõdeti, et orundi tasandamisega oli moonutatud nii algse maastiku reljeefi kui ka asulakoha topograafilist situatsiooni; asula idaosa kultuurkiht on säilinud, kuid seda katab 50–70 cm paksune täitekiht. Enne mullatöid oli kultuurkiht paiknenud üldjoontes ida-lääne-suunalise orundi põhjapoolisel veerul 20–30 m laiuse vööndina.

VARASEM UURIMISLUGU

Seoses Tallinn–Tartu mnt rekonstrueerimisega toimusid 1985.–1986. a Lehmja asula lõunapoolisel alal mahukad päästekaevamised, kus kolme kaevandiga uuriti läbi ühtekokku 3100 m². Selgus, et põhiliselt on tegemist I aastatuhandest pärit asulakihi, milliseid teatakse Eestis vähe.

2003. a tegi O/Ü AGU-EMS päästekaevamisi tehnopargi sisete alal, kus muinasaegset ladestust ei leitud. See andis aluse väiteks, et Lehmjas tekkis asula alles muinasaja lõpus ning põhiosas on siin üldse tegemist kesk- ja uusaegse kultuurkihiga. Varasemate uurimistulemustega vastuolus olnud dateeringute kontrollimiseks korraldati 2004. a väiksemad proovikaevamised asula idaosas. Sealt kaasa toodud leiumaterjalis domineeris I aastatuhande lõpu aines.

2006. AASTA KAEVAMISMETOODIKA JA UURIMISTULEMUSED

Ala, kus hakkavad toimuma päästekaevamised, jagati kümneks 10 m laiuseks uurimisliiniks ja sinna kaevati iga 5 m tagant prooviaugud (jn 1, 2). Neis paljandunud profiilid näitasid, et kultuurkihi intensiivsus ja tumedate laikude paiknemine nõlvaku veerul on erinev. Erilist tähelepanu äratasid söeviirud, mis võisid olla tekkinud hoonete põlemisest. 1. ja 2. liini alal tuli söejäänuseid sisaldav tumedam kiht nähtavale veeru madalamas osas (jn 2: 1, 2). Otsustades 1985.–1986. a kaevamistulemuste ja -kogemuse põhjal võib siin tegemist olla esimesest aastatuhandest pärit ehitusjäänustega (jn 3: C). 1. uurimisliini alal torkas silma, et veeru allosas on söepuru ja lagunenenud kive sisaldav kuni 40 cm paksune kiht kattunud mingil ajavahemikul toimunud pinnaveetaseme tõusu tõttu 25–30 cm paksuse turbaga. Järgneva kuivema kliimaga perioodil on turbale ladestunud 10–15 cm intensiivset asulakihti (jn 4). Seevastu 5.–8. liini alal täheldati intensiivsemat kultuurkihti veeru kõrgemas osas (jn 2: 5–8), mis võib pärineda I aastatuhande teisest poolest ja viikingiajast, mil pinnaveetaseme tõus sundis hooned ehitama varasemast kõrgemale alale.

Eraldi väaris tähelepanu 7. liin, kus söejäänustega intensiivsem kultuurkiht tuli nähtavale veeru ülaosas (jn 2: 7), kus maapind on üsna lauge. Võimalik, et sealne hoonestus pärineb asula lõppperioodist, s.o I aastatuhande lõpust või vahetusest. 2. uurimisliini 20 m ning 7. ja 8. liini 25 m peale

kaevatud prooviaukudes paljandusid kuumuses lagunenenud raudkividest tihedad vared, mis on ilmselt jäänused elamutest ja neis paiknenud koldekohtadest.

Esseisva töö planeerimiseks oli oluline saada ülevaade ka lõunapoolsele asulaalale iseloomulikust hoonestusest ja selle paiknemisest, mis hõlbustaks päästekaevamistel ehitusjäänuste väljaselgitamist. Varem uuritud osas paiknesid hoonevared orundi veerul üsna kitsal alal ja enamasti ridastikku, kusjuures I at eKr ja rooma rauaajal oli elatud veele lähemal, päris veeru jalamil.

On teada, et subatlantilise kliimaperioodi (viimased 2800 aastat) esimesel kolmandikul oli kliima võrreldes varasemaga kontinentaalsem, soode juurdekasv pidurdunud ja mets levinud märgalade äärde. 1700 kuni 1100 aastat tagasi hakkas ilmastik muutuma ja ilmselt koos sellega toimunud pinnaveetaseme tõus sundis I at teise poolel ehitama hooneid juba veeru kõrgemale osale. Seega võimaldab siinne hooneasemete asend kas veeru madalamas või kõrgemas osas (jn 1) nende suhtelist dateerimist.

Kuna I aastatuhandest pärit asulakihte on Eestis seni avastatud vähe, pakub Lehmja lõunapoolse asustusvööndi uurimine erilist huvi. Paraku oli ehitusjäänuseid säilinud varasemate aastate kaevandites üsna napilt: küttekolletest andsid tunnistust vaid söe- ja kivipurused tumedamad laigud. Kuna ehitised paiknesid kaldsel alal, oli veeru kõrgemat osa süvendatud tasase pinnase saamiseks 20–30 cm. Jääb loota, et esseisvatel päästekaevamistel avastatakse ka mõni paremini säilinud ja seega enam ehitusajaloolist informatsiooni pakkuv hoonease.